

הדמב"ץ הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן,
הנמסרים סודי שבת בשבתו

בדרך רחוקה: מהי דרך רחוקה – והטעם למה מנוקד על 'רחוקה'

דבר אל-בני ישראל לאמר איש איש פי-יהי-טמא | לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדתתכם ועשה פסח לה' (פרק ט פסוק י)

וטעם בדרך רחוקה ^א. כתב רש"י ושאינן הכוונה שהיה בדרך רחוקה שאינו יכול לבוא ולהקריב, אלא שהיה חוץ לאסקופת [מפתח] העזרה כל זמן השחיטה [שמאחר והוא עומד במקום שאי אפשר לשחוט בו הפסח, הרי כלפי השחיטה נחשב כמקום רחוק], והוא נרמז בנקוד כפי הדעת הזאת ובתורה יש נקודה על האות ה' של 'רחוקה', וכל מקום שמוקד בתורה בא למעט, וכאן בא למעט שאין כוונה רחוקה ממש ^ב. ולפי תמה עליו, למה תפס לו שיטת רבי אליעזר [שרחוקה היינו מחוץ מאיסקופת העזרה], והנכון לתפוס בשיטתו של רבי עקיבא, וכאשר הוא נמצא רחוק מן המודיעים ולחוץ, [שהרי ההלכה כרבי עקיבא], ויעוד טעם שיש לפרש כר"ע [וכן דעת האמוראים ^ג בגמרא (פסחים טז), דלמא עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה. וטעם שלישי שיש לפרש כר"ע] והוא פשוטו של מקרא ודעת רבי עקיבא יותר פשוטו של מקרא, שהרי אמרה תורה דרך רחוקה, כי העומד בתחילת בין הערכים במקום שלא יגיע לעזרה צעת השחיטה, דרך רחוקה היא לו ופטור ^ד.

ויתכן שטעם הנקודה [לפי דעת רבינו שאכן מדובר בדרך רחוקה, צריך להבין מה ממש הנקודה], שהיא דרך רחוקה לו בשחיטת הפסח, לא רחוקה ממש [שגם ממודיעים עד העזרה אינה באמת דרך רחוקה, אלא היא דרך רחוקה לאדם זה, כי הוא אינו יכול לילך דרך זו ולהגיע בזמן שחיטה, ולכן לו דרך זו היא רחוקה]. ולכך חזר ואמר 'צדכך לא היה', ולא הזכיר רחוקה. ולמה הכתוב, לטמא ולמי שהיה צדכך רחוקה. לעשות השני. והוא הדיו והטעם, לכל מי שלא עשה הראשון, ואפילו צמזי, שחייב לעשות השני, כדברי רבותינו (פסחים טז). ולא הזכיר הכתוב [שגם מוידן יכולים להקריב פסח שני, וכתב רק טמא ומי שהיה בדרך רחוקה], אלא לומר שיעשו השני כרשות – [לכתחילה ^ה], פירוש דטמא ומי שהיה בדרך רחוקה עושים לכתחילה פסח שני, משא"כ מוידן שאינו לכתחילה, ולמנוע הטמא [אפילו אם הוא רוצה להקריב בטמאה] מלעשות הראשון. אבל מי שהיה צדכך, פטור מן הראשון ועושה השני, ואם כלה לאלת הראשון, ואם שחטו עליו, הורגה, דקיימא לו (טז טז) מיחם הוא דחם רחמנא עילויה, ואי עביד תבא עליו ברכה [ודעת רבינו שדרך רחוקה הוא רק 'פטור' ולא דיחוי, דאם שחטו וזרקו עליו את הדם, ובמשך הלילה שהוא זמן אכילת פסח, בא לירושלים ואוכל הפסח יצא ידי חובתו]. ויתכן ^ו שצדכך הזכיר הכתוב "רחוקה" והיינו רחוקה ממש, שאינו יכול להגיע לירושלים בזמן אכילת הפסח, והוא 'נמנע' מלעשות פסח ראשון כי צדכך הקרובה [דאם נפרש 'ממודיעים ולחוץ' שהוא באמת קרובה, שהרי יכול להגיע עד זמן אכילת הפסח], צידו לעשות השני או הראשון, שישחטו ויזרקו עליו, ויבא ויאכל לערב:

מעשה חשב

^א בגמרא פסחים (טז) נחלקו התנאים מתי נחשב שהיה בדרך רחוקה, רבי עקיבא סובר דהיינו מן המודיעים ולחוץ, פירוש, כל שהוא רחוק מירושלים ט"ו מיל. שאפילו אם ילך כל זמן השחיטה שהוא מחצות ועד השקיעה לא יוכל לבוא ולהקריב. ודעת רבי אליעזר שאין הכוונה שאינו יכול להגיע, אלא כל שהיה חוץ מפתח העזרה בעת שחיטה, נחשב שהיה בדרך רחוקה.

^ב כדאיתא במשנה (פסחים טז) 'לפיכך נקוד על [האות] ה"א [שבתבת רחוקה], לומר, לא מפני שרחוק ודאי, אלא מאיסקופת העזרה ולחוץ, ופירש רש"י (טז) זבל ניקוד למעט הדבר בא, דמשמע סמיוה להא תיבה מהכא". והובא ברש"י כאן.

^ג כתב רבינו וכן דעת 'האמוראים' כשיטת רבי עקיבא, והביא שיטת עולא שהוא נמי סובר כרבי עקיבא ש'דרך רחוקה' הכוונה רחוקה ממש. והנה לכאורה עולא הוא רק אמורא אחד, ולמה נקט 'אמוראים' לשון רבים. ואפ"ל דבגמרא שם נחלקו עולא ורבי יהודה בכוונת דרך רחוקה, עולא סובר כל שאין יכול ליכנס בשעת שחיטה, ורב יהודה אמר כל שאין יכול לכנס בשעת 'אכילה'. והנה בין עולא ובין רב יהודה סוברים שדרך רחוקה הכוונה על דרך רחוקה שאינו יכול לבוא, א"כ אפשר לומר שזו כוונת רבינו באמרו וכן דעת 'האמוראים', היינו שבין עולא ובין רב יהודה סוברים כרבי עקיבא שדרך רחוקה הכוונה, רחוקה ממש, והטעם שהביא רק דעת עולא, מכיון שלהלכה נקטינן בעולא, שאולינן בתר שעת שחיטה.

^ד כוונת רבינו בטעם השלישי, שאפילו אם נאמר שרש"י מפרש על דרך הפשט, אפילו שלא אליבא דהלכתא, ולכן לא קשה למה פסק רבי אליעזר, לפי שני הטעמים הראשונים, מ"מ לפי טעם השלישי קשה, שהרי פשוטו של מקרא משמע כרבי עקיבא.

^ה וכמו שמצאנו הלשון בחז"ל (נזיר יז, ועוד) 'בתקנתיה קא מיירי, בקלקוליה לא קא מיירי'. הכא נמי בתקנת מי שהיה טמא או שהיה בדרך רחוקה דברה תורה, אבל בקלקוליה, באופן שקלקל ולא הקריב קרבן פסח במויד לא קא מיירי.

^ו בגמרא (פסחים טז): "איתמר היה בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו [ובמשך הלילה שהוא זמן אכילת קרבן פסח יבוא לירושלים ויוכל לאכול את הפסח] רב נחמן אמר הורצה [יצא ידי חובתו ואינו צריך להקריב פסח שני] רב ששת אמר, לא הורצה [וצריך להקריב פסח שני]. רב נחמן אמר הורצה, מיחם הוא דחם רחמנא עליו [שלא יתחייב כרת אם לא הקריב בראשון]. ואי עביד תבוא עליו ברכה. ורב ששת אמר לא הורצה מדחא דחייא רחמנא". ורבינו פסק כרב נחמן.

^ז אפשר לפרש כוונת רבינו באמרו 'זיתכן', דעד הנה פירש לפי הדרש שדורשים הנקודה שע"ג הה"א שבא למעט, לכן פירש כרבי עקיבא שרחוקה היינו שהיה ממודיעים ולחוץ, ורחוקה אין הכוונה רחוקה ממש, אלא היא דרך רחוקה לאדם זה, כי הוא אינו יכול לילך דרך זו ולהגיע בזמן שחיטה, אבל עד זמן אכילת קרבן פסח יכול להגיע. ולכן אם צוה ושחטו עליו הורצה, וכאן מפרש רבינו 'רחוקה' על דרך הפשט, שרחוקה ממש, שאינו יכול לבוא אפילו עד הערב לאכול הפסח, ואינו דורש טעם הניקוד. ואז נמנע מלעשות הפסח מחמת הריחוק כטמא.

תמצית השיטות	בדרך רחוקה	טעם הניקוד על הא של 'רחוקה'	פטור או שנמנע מלהקריב,
רש"י	חוץ מפתח העורה	שאינה רחוקה כלל	
רבינו	ממודיעים ולחון	שאינה באמת רחוקה, אלא שרחוק לו	פטור מלהקריב ויכול לשלוח שליח ואז הרצה
רבינו ביזתקן	רחוק ממש שאינו יכול להגיע לירושלים.	אינו דורש טעם הניקוד	נמנע מלהקריב, כיון שאינו יכול לבוא ל"ם.

*

בענין בקשת משה ליתרו להשאיר במדבר

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֶבְבִּי בֶן-רְעוּוָל הַמִּדְיָנִי חֲתָן מֹשֶׁה נְסַעִים | אֲנַחְנוּ אֶל-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֲתָן לָכֶם לְכָה אֲתָנּוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ כִּי-ה' דָּבַר-טוֹב עַל-יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם-אֶל-אַרְצִי וְאֶל-מוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא תַעֲזֹב אֲתָנּוּ כִּי | עַל-כֵּן יִדְעַת חֲנַתְנֹךָ בַּמִּדְבָּר וְהִיִּית לָנוּ לְעֵינַיִם: וְהִיא כִּי-תִלְךָ עִמָּנוּ וְהִיא | הַטוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ: (פרק י פסוקים כט - לב)

ויאמר משה לחבב. ככר פירשתי (שמות ב טו) כי חובב גם חדש שקראו ליתרו, כאשר שב לתורת ישראל. כי זה דרך כל המתגייר [להקרא בשם אחר], כי לעבדו יקרא גם אחר. והנה משה חילה פניו ללכת עמם, ואמר לו סתם 'והטבנו לך'. והוא חשב, שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ונגדים ולאן וזקק, ולא תהיה לו נחלה במוסר. ועל כן לא היה חפץ, וענה 'כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך', כי גם לי נחלה ונכסים וכבוד. אז אמר לו משה 'אל נא תעזב אתנו', כי מדעתך ובגלל שהיתוך יודע את דרכיו המדבר, תהיה לנו לעינים נכבש הארצות, ותורנו הדרך אשר נעלה בה. ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו נטיב לך. רמז לתת לו אחוזה בארץ טובה^א בשכרו על טרחו, ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ.

ועל דעתו, כי נחלה אליו בזה ועשה כן, כאשר הזכרתי גם (שמות יח ט) וכן אמרו בירושלמי (בבבא מציעא פ"א ה"ד) בני קיני חותן משה מציאין וקורין, דכתיב לכה אתנו והטבנו לך^א.

מעשה חשב

^א הנה בהני קראי כתוב ב' פעמים שמשה רבינו מבקש מיתרו חותנו להשאיר עמהם במדבר. ובשכר זה יטיב לו. בפסוק כט כתיב 'לכה אתנו והטבנו לך' כי ה' דבר טוב על ישרא'ל: ויתרו מסרב להשאיר במדבר. ובפסוקים לא - לב כתוב עוה"פ שמשא ביקש 'אל נא תעזב אתנו' והבטיחו לו 'והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך'. והנה בפסוקים אינו מבואר איזה טובה הציעו לו בתחילה. ואיזה טובה הציעו לו בפעם השני.

ונחלקו בדבר זה רש"י ורבינו, לפי רש"י לא היה ב' הבטחות. ומה שאמר לו אח"כ עוה"פ 'והיטבנו לך', הרי הוא חוזר על מה שהבטיח לו בפעם הראשונה. ולא הציעו לו חלק ונחלה באר"י, רק הציעו לו דושנה של יריחו עד שיבנו את בית המקדש. אמנם דעת רבינו שהיה ב' הבטחות. ובתחילה הבטיחו לו לקבל מהשלל ולא רצה, ואח"כ הציעו לו שיתנו לו נחלה בארץ ישראל.

^ב מחלוקת רש"י ורבינו האם יתרו נשאר במדבר או שחזר אל ארצו

הנה לא מבואר בפסוקים האם נתרצה יתרו ונשאר במדבר או לא. ונחלקו בזה רש"י ורבינו. דהנה דעת רש"י (יתרו פרק יח פסוק ג) דמש"כ (שם) וישלח משה את חותנו, הוא מה שכתב כאן שאמר לו משה כאן 'נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו. דרש"י לשיטתו דיתרו לא אחר מתן תורה בא. ולפי רש"י יתרו לא נענה לבקשת משה וחזר אל ארצו.

אמנם דעת רבינו (כאן) שיתרו נענה לבקשת משה ונשאר במדבר. וז"ל רבינו 'ועל דעתי כי נתרצה בזה. ועשה כן, כאשר הזכרתי שם וכו'". ושם כתב רבינו (פרשת יתרו שמות יח ט) דמדלא השיב יתרו בפעם השני למשה, נראה שקבל דבריו ועשה כרצונו ולא עובס. ורבינו לשיטתו דהתורה כסדרה נכתבה. ויתרו קודם מתן תורה בא. וישלח משה את חותנו היה לפני מתן תורה, שהלך לגייר את משפחתו. ושוב חזר והיה עם ישראל במדבר. ועכשיו ביקש משה רבינו שישאיר במדבר. ונתרצה יתרו ונשאר במדבר.

ואפשר לומר דרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו. דרש"י לשיטתו שיתרו חזר אל ארצו ולא נתרצה, לומד שבאמת לא הציעו לו חלק בארץ ישראל. ולכן חזר אל ארצו ששם היה לו נחלה ונכסים. ורבינו לשיטתו שסובר שבסוף נתרצה יתרו, ונשאר במדבר, הרי הוא לשיטתו שבתחילה הציעו לו כסף ולא נתרצה. ולבסוף הציעו לו חלק בארץ ישראל, ואז נתרצה.

^א רבינו מביא ראיה לשיטתו דיתרו קיבלו חלק ונחלה בארץ ישראל. מדאמרו בירושלמי דבני יתרו מביאין בכורים וקוראין. ורק מי שיש לו נחלה בארץ ישראל מביא וקורא. משום דכתיב שם על ארץ ישראל 'אשר נשבעת לאבותנו לתת לנו'.

שבחו של אהרן

וַיַּעַשׂ בֶּן אֶהֱרֹן אֶל מוֹלְ פִּנְי הַמְּנוּרָה הָעֹלָה נִרְתְּיָהּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה (פרק יח פסוק ג)

כתב רבינו 'זיטעם ויעש כן אהרן. לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו. ואף על פי שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר (שמות כו כא) יערוך אותו אהרן ובניו, אבל היה הוא מזדרו במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב. ואולי נרמז לו זה מפסוק (ויקרא כד ג) 'מחוץ לפרכת העדת יערך אותו אהרן מערב עד בקר', כי בו בחר השם בימיו. ומפני זה אמר גם עתה 'דבר אל אהרן בהעלותך', ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם'. וראוי להביא לשון רבינו (פרשת תרומה פרק כה) 'חכמת המנורה בגביעיה וכפתוריה ופרחיה מאין תמצא ונעלמה מאד, אבל היותה מקשה בששה קנים יוצאין מן השביעי ועליהם נר אלקים וכו', וזה מאמנם (מנחות כט). שנתקשה משה במנורה" עכ"ל.

לא ויתר אפילו פעם אחת להדליק המנורה המשפיע תורה, כדי להקטיר קטורת המשפיע עשירות

כתב החת"ס ז"ל (בהעלותך עמוד ג) לכאורה אין זה חידוש כל כך, שהרי כל כהן וכהן היה מוסר נפשו על כל חלק מחלקי עבודה, ומפני כן הוצרכו לתקן פייסות. אמנם כתיב (שמות ל ט) 'בהטיבו את הנרות יקטירנה, היינו שהטבת הנרות והקטרת הקטורת היו בזמן אחד, ומאן דעביד הא לא עביד הא. וידוע כי הקטורת מעשרת (וימא כו), והמנורה מחכמת, והזהיר בנר הווין ליה בניס תלמידי חכמים (שבת כג), וזהו שבחו של אהרן שלא שינה אף פעם אחת מלהעלות את הנרות המשפיעות חכמת התורה, כדי להקטיר תחתיה קטורת המעשרת עכ"ל.

סוד המנורה - ערכתי נר למשיחי. וענין הגאולה מליבא לפומא לא גליא, לכן הדליק בעצמו המנורה

כתב בדברי יואל (פרשת בהעלותך עמוד ג) 'ולדרכנו יתבאר שהדבר העליון והסוד הנשגב הרמז בה הוא סוד הגאולה, ועל כן היה אהרן מזדרו במצוה זו ביותר לעשותה הוא בעצמו, ולא הניח שידליק את המנורה אחד מבניו, אע"פ שהדלקה כשרה אף בנר, דמכיון שרמזו בה סוד הגאולה התלוי בהדלקת המנורה, כמאמר הכתוב 'ערכתי נר למשיחי', על כן רצה אהרן להסתיר הדבר כל מה דאפשר. כי ענין הגאולה מליבא לפומא לא גליא, וכל מה דאפשר יש להסתיר הדברים ולכסותם'.